

**«ԱՆՁԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԴՐՈՒԹՅՈՒՆ» ՀԱՅԵՑԱԿԱՐԳԻ
ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ
ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ**

ԼԻԼԻԹ ՂԱԶԱՆՉՅԱՆ

Գիտական հոդվածի հեղինակը իրավաքաղաքական մտքի պատմության նյութերի ուսումնասիրության հիման վրա բացահայտում է անձի իրավական դրության առանձնահատկությունները ռուսական իրավական տեսությունում: Մասնավորապես քննարկվում են տարբեր իրավական ուսմունքները, ինչպես նաև հայտնի իրավագետների կարծիքները, իրավական դրույթները անձի բովանդակության, պետություն-անհատ փոխկապակցվածության վերաբերյալ:

Բանալի բաներ – անձի իրավական վիճակը, իրավունքները, ազատությունները, պետություն, արդարություն, հավասարություն, իրավաբանական դրական:

«Անձի իրավական դրություն» հասկացությունը խորը և համապարփակ ուսումնասիրության է ենթարկվել ռուս իրավագետների, փիլիսոփաների կողմից, որոնք օժտել են այդ հասկացությունը յուրահատուկ նրբերանգներով և առանձնահատկություններով: Այսպես, իրավաբանական գրականության մեջ Ե.Ա. Լուկաշևայի արտահայտած միտքն այն մասին, որ Ռուսաստանը, պայմանավորված անձի իրավական դրության վերաբերյալ տարաբնույթ մեկնաբանություններով, չի կարող պատկանել քաղաքակրթության ինչ-որ որոշակի տիպի, այդ թվում՝ եվրոպական, մեր կարծիքով սուբյեկտիվ է¹: Չնայած այն հանգամանքին, որ Եվրոպան նախորդում էր Ռուսաստանին իր առաջադիմական գաղափարներով, այնուամենայնիվ Ռուսաստանը կանգնած չէր համամարդկային զարգացման եզրագծին: Ավելին, կարծում ենք՝ արդի իրավագետները չափազանցնում են՝ նշելով, որ ռուս իրավագետների դիրքորոշումները վճռորոշ են եղել համաշխարհային լիբերալ հայացքների ձևավորման գործընթացում²: Այսպես, մինչև 1917թ. Ռուսաստանում «պետության և անձի իրավական դրության վերաբերյալ» իրավաքաղաքական հայեցակարգը զարգանում էր նույն ընթացքով, ինչպես Արևմուտքում, սակայն որոշակի

¹ Տե՛ս **Лукашева Е. А.** Права человека. 2-е изд. Москва, 2011, стр. 66-68.

² Տե՛ս **Алексеев С. С.** Правозаконность // Российские вести. Москва, 31 окт. 1995, стр.74-87.

առանձնահատկություններով, քանի որ մինչեղափոխական ռուսական իրավագիտակցությունը հեռու չէր անձի իրավական դրության վերաբերյալ համաքաղաքական գործընթացներից: Ռուսական իրավական միտքը կրել է արևմտաեվրոպական տեսության և պրակտիկայի լուրջ ազդեցությունը, ունեցել է իր սեփական լիբերալ-իրավական ավանդույթները՝ անձի իրավական դրության, իրավունքի, մարդու և պետության, փոխկապակցվածության վերաբերյալ: Ավելին, պետության և հասարակության մեջ անձի դրության վերաբերյալ գաղափարը ծագել և զարգացել է ազատագրական գործընթացների շրջանակներում, որի հիմնական խնդիրն էր ճորտատիրական կարգերի վերացումը: Ինչպես իրավագիտերեն նշում է Վ. Յու. Բագդասարովը, մարդու իրավունքների վերաբերյալ գաղափարների տարածումը սկիզբ էր առել զարգացած և ղեկավար սոցիալական խավերից³: Մարդու իրավունքների իրականացումն ավելի շատ կապված էր ոչ թե քաղաքացիական հասարակության զարգացման, այլ պետության ծրագրերի, գործողությունների հետ: Գոյություն են ունեցել անձի իրավունքների ապահովման արմատական և ուտոպիստական բազմազան ծրագրեր: Ընդ որում, հատուկ ուշադրության էր արժանանում մտավոր սեփականության իրավունքը, իսկ գերագույն իշխանության սահմանափակման գաղափարը հաճախ կապվում էր ոչ ֆորմալ գործոնների հետ:

Ռուսաստանում XVIII դարի վերջից մինչև XX դարի սկիզբը ստեղծվել էր անձի իրավունքների համար պայքարի պարարտ հող, քանի որ ռուս իրավագետները գտել էին կապը մարդու իրավունքների և որոշակի պատմական պայմանների, սոցիալ-տնտեսական հարաբերությունների, հասարակության սոցիալական կառուցվածքի, ավանդույթների, քաղաքակրթության, իրավագիտակցության և էթիկայի միջև: Այնուամենայնիվ, հարկավոր էր հաղթահարել ռուս քաղաքական մտածողների, հայտնի գիտնական իրավաբանների նախորդ սերունդների տեսական փորձի քամահրանքը՝ միաժամանակ չբացառելով ինքնակալ-պահպանողական գաղափարախոսության ներկայացուցիչների հայացքները, որոնք հիմնված էին երկրում ընթացող սոցիալ-տնտեսական, քաղաքական նոր գործընթացների վրա⁴: Այսպես, Կ. Ն. Լեոնտևն ու

³ St'ya **Багдасаров В. Ю.** Права человека в Российской Империи. Вопросы теории отечественной правовой мысли. Ставрополь, 1996, стр. 30-43.

⁴ Ռուս ինքնակալ-պահպանողական իրավական հայեցակարգի վառ ներկայացուցիչներից էին Մ.Ն. Կատկովը, Կ.Ն. Լեոնտևը, Կ.Պ. Պրեբրոնսկը, Լ.Ա. Տիխոմիրովը:

Լ.Ա. Տիխոմիրովն անձի իրավունքների, ազատությունների և համընդհանուր հավասարության ցանկացած դրսևորման ակտիվ ընդդիմախոսներ էին և գտնում էին, որ անհատը չպետք է հավակնի իրավունքների՝ հանուն պետության ու հասարակության կենսագործունեության պահպանման: Մ.Ն. Կատկովի և Կ. Պ. Պոբեդոնոսցևի դիրքորոշումն անձի իրավունքների և ազատությունների վերաբերյալ կրում էր պատերնալիստական բնույթ, որտեղ անկողմնակալ միապետն անձամբ իրականացնում է իրավական վերահսկողություն պետական մարմինների և հասարակության փոխհարաբերության նկատմամբ: Հետևաբար՝ անձի իրավունքներն ինքնաբերաբար բխում էին ազգն ու հասարակությունն անձնավորող միապետի իրավունքներից: Պետության և հասարակության շահերի ներդաշնակությանը կարելի է հասնել դրանց համագործմամբ, իսկ անձի իրավունքներին և ազատություններին՝ միապետի իրավունքների և ազատությունների համադրմամբ: Ընդ որում, նշված ելակետային դրույթները չէին ժխտում քաղաքացիական իրավահարաբերություններում, մասնավորապես սեփականության իրավունքի բնագավառում, անձի իրավունքների և ազատությունների թույլատրելի շրջանակների ճանաչումը:

Անձի իրավական դրության, ազատության և իրավական պետության գաղափարների վրա հեղափոխական ազդեցություն են ունեցել XIX դարի կեսերին Ռուսաստանում ընդունված բարեփոխումները՝ ռեֆորմները (ճորտատիրության վերացումը, հողային և դատավարական բարեփոխումները): Հարկ է նշել, որ այդ ժամանակաշրջանում մի շարք ռուս իրավագետներ (Ա.Դ. Գրադովսկի, Վ.Մ. Խվոստով, Բ.Ա. Կիստյակովսկի, Մ.Մ. Կովալևսկի, Ն.Մ. Կորկունով, Վ.Մ. Հեսսեն, Ս.Ա. Մուրոմցև, Պ.Ի. Նովգորոդցև, Գ.Ֆ. Շերշենևիչ, Բ.Ն. Չիչերին, Ն.Ի. Պոլիենկո, Ա. Ն. Ռադիշև) մշակեցին և ներկայացրին իրավական (սահմանադրական) պետության և անձի իրավական դրության վերաբերյալ տարբեր տեսություններ⁵: Ռուս գիտնականները, համագոր-

Նրանց իրավական մտքի գոհարներն արտացոլվել են Ս.Ս. Ուվարովի «ուղղափառություն, ինքնակալություն, ժողովրդավարություն» հայեցակարգում:

⁵ Մանրամասն տե՛ս **Градовский А. Д.** Общее государственное право. Санкт-Петербург, 1885; **Чичерин Б. Н.** История политических учений. Часть 3. Москва, 1874; **Глушков С. И.** Права человека в истории общественно-политической мысли России (конец XVII в.-1917г.). Автореф. дисс. канд. юрид. наук. Екатеринбург, 1995; **Кареев Н. И.** История Западной Европы в новое время. Том III. История XVIII века. Санкт-Петербург, 1893; **Ковалевский М. М.** Декларации прав человека и гражданина // Журнал «Юридический вестник». Т. VIII. Москва, 1889, стр. 445-477; **Радциг С. Г.** Декларация прав 1789 г. и ее источники // Журнал Министерства народного просвещения, 1914, ноябрь, стр. 40-57:

ծակցելով արևմտյան իրավագետների հետ, ներկայացրին մարդու իրավունքների և իրավական (սահմանադրական) պետության վերաբերյալ *նեոլիբերալ* պարզաբանումներ, մշակեցին և զարգացրին մարդու իրավունքների նոր սերնդի տեսական պատկերացումները, որոնք արտացոլում էին անձի իրավունքների ապահովման գործընթացում պետության դերի փոփոխման վերաբերյալ համաշխարհային միտումները: Բուրժուական սահմանադրական միապետության ուղղվածությամբ քաղաքական ռեժիմի էվոլյուցիոն զարգացումը հանգեցրեց XX դարի սկզբին խորհրդարանի ստեղծմանն ու հպատակներին քաղաքական իրավունքներով օժտմանը: Հասարակությունը հաճախակի բարձրացնում էր մարդու անօտարելի և անխախտելի իրավունքների վերաբերյալ հարցերն ու խնդիրները, իսկ իրավունքի տեսությունը շարունակում էր զարգանալ լիբերալ հունով: Հետևաբար՝ լիբերալ օրենքների ընդունումը (1905-1906թթ.) ոչ թե իշխանության նախաձեռնությունն էր, այլ հեղափոխության, ճնշման (1906-1907թթ.) հետևանք: Հպատակների իրավունքները հռչակվեցին Հոկտեմբերյան Մանիֆեստով, իսկ մի շարք օրենքներում ամրագրվեց մարդու իրավունքների և դրանց իրացման երաշխիքների շրջանակը: Դրանցից են՝ անձնական անձեռնմխելիության, սեփականության անձեռնմխելիության, ազատ տեղաշարժի և բնականության վայրի ընտրության իրավունքները, խոսքի, մամուլի ազատության իրավունքը, խաղաղ հավաքներ անցկացնելու իրավունքը, խղճի և հավատքի (կրոնի) ազատության իրավունքը և այլն: Նախահեղափոխական Ռուսաստանում մարդկանց իրավահավասարության գաղափարի ջատագովը դարձավ **Ա. Ն. Ռադիշչևը**: Բնական իրավունքի տեսանկյունից նա զարգացրեց բնական վիճակում մարդկանց ազատության ու հավասարության, պետության ծագման պայմանագրային բնույթի, կյանքի, սեփականության, արդար ու հավասար դատաքննության՝ մարդու անքակտելի իրավունքների, ժողովրդի ինքնիշխանության և անարդար իշխանության վերացման վերաբերյալ գաղափարները⁶:

Անձի իրավական դրության առանձնահատկությունները, հիմնված մարդկանց իրավահավասարության վրա, իրենց ուրույն տեղն են զբաղեցնում **Բ.Ն. Չիչերինի** իրավաքաղաքական հայեցակարգում: Մասնավորապես իրավագետն իր աշխատություններում, համեմատելով Կանտի և Հեգելի մոտեցում-

⁶ Տե՛ս **Երիցյան Ա. Հ.**, Մարդու իրավունքներ. Պատմատեսական, իրավափիլիսոփայական և իրավաքաղաքական հիմնախնդիրները, հեղ. հրատ., 2011, էջ 114; Избранные социально-политические и философские произведения декабристов /Ред. Щипанов И. Я./ Том 1. Москва, 1951, стр. 294-304.

ներն ազատական-անհատական դիրքերից, պաշտպանում էր մարդկանց ազատությունը, հավասարությունը և իրավունքները: Բնութագրելով մարդուն՝ որպես մետաֆիզիկական ազատության, բանական կամքի կրող էակի, նա գրում է. «Այսպիսով, ազատ կամքը կազմում է մարդու՝ որպես բանական արարածի, հիմնական նկարագիրը: Հենց այդ պատճառով է նա ճանաչվում անձ, և նրան շնորհվում են իրավունքներ: Անձը, ինչպես ասվեց, հանդիսանում է բոլոր հասարակական հարաբերությունների արմատը և կանխորոշիչ սկիզբը»⁷: Մարդու՝ որպես ազատ անձի ճանաչումը, Հիչերինը համարում է քաղաքացիական կյանքի պատմական ընթացքի կարևորագույն քայլ, մի աստիճանի նվաճում, որտեղ քաղաքական ռեժիմը դառնում է իսկապես մարդկային: Սակայն բավարար չէ պարզապես հռչակել մարդկանց ազատության ու իրավունքի հիմունքները, անհրաժեշտ է կենսագործել դրանք՝ դրանցից բխող բոլոր հետևանքներով: Այս տեսանկյունից Բ.Ն. Հիչերինը հիմնավորում է ռուսական ինքնակալության բարեփոխման և երկրի՝ դեպի քաղաքացիական հասարակություն ու իրավական պետություն (սահմանադրական միապետության տեսքով) առաջխաղացման անհրաժեշտությունը: Այս բոլոր բարեփոխումների նպատակը անձի ազատությունն ու հասարակության կատարելագործումն է: Ուշագրավ է Ռուսաստանում բնական իրավունքների վերածննդի գաղափարախոսության առաջնորդ **Պ. Ի. Նովգորոդցևի** կարծիքն այն մասին, որ անձի ազատության, հավասարության, արդարության ձգտումը կախված չէ պատմական, սոցիալական նախադրյալներից: Մարդու իրավունքների սկզբնաղբյուրը համամարդկային, մշտնջենական սիրո, իրավունքի և բարու օբյեկտիվ իդեալն է, որը նման է Ֆ.Հեգելի «բացարձակ գաղափարին» և Ի.Կանտի «կատեգորիկ իմպերատիվին»: Պ. Ի. Նովգորոդցևի՝ մարդու իրավունքների և ազատությունների վերաբերյալ աշխատությունները ներառում էին անձի, պետության և իրավունքի փոխկապակցվածության նոր գաղափարներ, որոնք իրավաբանին հանգեցրին մարդու սոցիալ-տնտեսական իրավունքների տեսական հիմնավորմանը, որի հիմքում ընկած են արժանապատիվ կյանքի իրավունքն ու դրա ապահովման պետական երաշխիքները: Ըստ Պ. Ի. Նովգորոդցևի՝ պետությունը պարտավոր է վերացնել մարդու իրավունքների, ազատությունների զարգացման խոչընդոտները, ինչպես նաև

⁷ Чичерин Б. И. Философия права. Москва, 1900, стр. 54.

տրամադրել նյութական աջակցություն դրանց իրացման համար⁸: Հասարակությունը, համաձայն Պ. Ի. Նովգորոդցևի, միշտ կանգնած է եղել «հասարակական ներդաշնակություն» կամ «ազատություն» երկընտրանքի առջև: Ընտրություն կատարելով հոգուտ ազատության, անհատների հավասարության և իրավունքների, անձի ինքնարժևորման՝ Պ. Ի. Նովգորոդցևը հիմնավորում է սոցիալական ազատ զարգացման գաղափարը՝ առանց երազական (ուտոպիական) վերջնական նպատակի, որի իրագործումն անխուսափելիորեն տանում է բռնության և ազատության կորստի⁹: Իր հերթին ռուս իրավագետ, փիլիսոփա **Ն.Ա. Բերդյակը** մարդու իրավունքներն ու ազատությունները համարում էր հոգևոր իրավունքներ և բացարձակ արժեքներ, որոնք բխում են Աստծո առջև պարտականություններից: Վերջինս մարդու ազատության մասին իր ուսմունքում տարբերակում էր անձին (անձնավորությանը) անհատից: Ըստ Բերդյակի՝ անհատը բնագիտական (նատուրալիստական), կենսաբանական, սոցիոլոգիական կատեգորիա է, իսկ անձը՝ հոգևոր կատեգորիա¹⁰: Ավելին, անձը վեր է պետությունից, քանի որ ստեղծված է Աստծո պատկերով, իսկ պետությունը զուրկ է աստվածայինից և երբեք չի հասնի Աստծո արքայությանը: Ու թեև անձն ու պետությունը գոյություն ունեն տարբեր շրջանակներում, այնուամենայնիվ ազատության ու իշխանության բախման կետերում այդ շրջանակները հատվում են: Եվ քանի որ ազատությունն առաջին հերթին անձի ազատություն է, ապա անձը հանդես է գալիս որպես անազատության, ամեն իշխանության բացառում, այսինքն՝ պետության և հասարակության իշխանության սահման: Ըստ Ն. Բերդյակի՝ անթույլատրելի էին պետության և հասարակության կողմից մարդու իրավունքների ոտնահարումն ու դրա փոխարինումը սեփականության իրավունքով՝ որպես սոցիալ-տնտեսական իրավունքի: Հետևաբար՝ անձի իրավունքների և պետության ու հասարակության շահերի բախումը լուծվում է հոգուտ անձի և նրա անօտարելի իրավունքների¹¹: Ակնհայտ է, որ Բերդյակի գաղափարները խարսխված են

⁸ St'u **Новгородцев П. И.** Лекции по истории философии права. Учение Нового времени. XVI-XIXвв. 3-е изд. Москва, 1990, стр. 213-239.

⁹ St'u **Новгородцев П. И.** Об общественном идеале. Москва, 1911 // Власть и право. Из истории русской правовой мысли. Москва, 1990, стр. 239.

¹⁰ St'u **Երիցյան Ա.Հ.**, նշվ. աշխ., էջ 121,122; **Бердяев Н.А.** Экзистенциальная диалектика божественного и человека // **Бердяев Н. А.** О назначении человека. Москва, 1993, стр. 253-254.

¹¹ St'u **Երիցյան Ա.Հ.**, նշվ. աշխ., էջ 123:

մարդու իրավունքների, ազատությունների, դրանց երաշխավորման և իրացման, հոգևոր և նյութական արժեքների հակասության ջատագովման վրա: Ուշադրության է արժանի այն փաստը, որ *ռուսական բնական-իրավական մտքի արժանիքը մարդու իրավունքների դասական հայեցակարգի հարստացումն է, անձնական արժեքների հաստատումը, խնդիրների ակսիոլոգիական հատուկ շեշտադրումը, ինչպես նաև մարդու սոցիալ-տնտեսական և մշակութային իրավունքների հիմնավորումը:*

XIX դարի երկրորդ կեսին Ռուսաստանում տարածում ստացած **իրավաբանական պոզիտիվիզմի** ջատագովները¹² գտնում էին, որ մարդու իրավունքները հիմնված են դրական իրավունքների նորմերի (օրենքների) վրա: Այսպես, Շերշենևիչը մարդու իրավունքներ հայեցակարգը փոխարինում է «սուբյեկտիվ իրավունք» հասկացությամբ: Վերջինս բխում է օբյեկտիվ իրավունքից, որի աղբյուրն էր պետական իշխանությունը: Այդ պատճառով էլ քաղաքացիների ազատությունները «նվիրվում» են պետության կողմից: Անձի սուբյեկտիվ իրավունքների պոզիտիվիստական տեսությունը քաղաքական իմաստով պայքարում է պետական մարմինների լիազորությունների չարաշահման և այլ անօրինական գործողությունների դեմ: Իրավաբանական պոզիտիվիզմի ներկայացուցիչները, զարգացնելով սուբյեկտիվ իրավունքի տեսությունը, հանգեցին այն եզրակացության, որ անձի սուբյեկտիվ իրավունքը հանգեցնում է օրենքում հստակորեն ամրագրված իրավունքների ամբողջության: Այդ տեսության հիման վրա XIX դարի երկրորդ կեսին Ռուսաստանում հաստատվեց սոցիոլոգիական իրավական պոզիտիվիզմը, որի ջատագով **Մ. Կովալևսկին** նշում է, որ պետությունը և իրավունքը բխում են միևնույն ակունքից, հետևում են միևնույն խնդրին, համապատասխանում են միևնույն պահանջմունքներին՝ մարդկային համերաշխությանը: Ըստ Մ. Կովալևսկու՝ մարդու իրավունքները հասարակական էվոլյուցիայի արդյունք են, իրական, հասարակական կարիքների և պահանջմունքների պատմական փորձի յուրացում¹³: Դրանք կապված են իրավական պետության գաղափարի հետ (քաղաքացիների իրավունքների դատական պաշտպանության և այլ իրավական երաշխիքների հետ), որն իր հերթին հակասում է պետության «գիշերային պահակի» դերի գաղափարին: Արդիական է դառնում պետության

¹² Ե. Վ. Վասկովսկին, Դ.Դ. Գրիմը, Ն.Ի. Պալինկոն, Ս.Վ. Պախմանը, Ն.Կ. Ռանենկամաֆը, Ա.Ա. Ռոդոնսովենսկին, Վ.Մ. Խվոստովը, Գ.Ֆ. Շերշենևիչը և այլք:

¹³ Տե՛ս **Ковалевский М. М.** Декларация прав человека и гражданина // Юридический вестник, 1889, том VIII, стр. 455-478:

գործառույթների ընդլայնումն անհատի իրավունքների երաշխավորման, սոցիալական պաշտպանության, կրթության ոլորտներում: Բնութագրելով ռուս իրավամտածողության գաղափարները XIX դարի վերջից մինչև XX դարի սկիզբը՝ ուսումնասիրվող թեմայի շրջանակներում **Վ.Յու. Բագդասարովը** նշել է. «Մարդու իրավունքների վերաբերյալ տարբեր հայեցակարգերը բխում են դրանց անհատապաշտական կամ կոլեկտիվիստական (խմբային) ոգուց, որոնց հակադրության մեջ արտացոլվել է լիբերալ-ժողովրդավարական, ռեակցիոն-միապետական և դասային-ամբողջատիրական միտումների պայքարը»¹⁴: Հայտնի է, որ անհատապաշտական հայեցակարգերն անձի իրավունքի և պետության փոխհարաբերության խնդիրները լուծելիս հասարակության շահերը դիտարկում են անհատական շահերից ածանցյալ՝ նախապատվություն տալով ոչ թե պետական, այլ անհատական շահերին: Կոլեկտիվիստական հայեցակարգերի համաձայն՝ կոլեկտիվի իրավունքներն ու շահերը գերակա են անհատի իրավունքներից: Տվյալ հայեցակարգի կողմնակիցները քննադատում էին այն բուրժուական-ժողովրդավարական իրավունքները, իրավական պետության սկզբունքները, որոնք կոչված են ապահովելու մարդու իրավունքները, ինչպես նաև անտեսում էին անձի հիմնական իրավունքների համակարգի հիմնարար բնույթը, ժխտում սեփականության իրավունքն ու իշխանության տարանջատման սկզբունքը, պառլամենտարիզմը և այլն:

XX դարի սկզբին Ռուսաստանում ավելի լայն տարածում գտավ սոցիալիստական ուսմունքը, որի հետևորդներն էին Ա. Ա. Բագդանովը, Վ. Ի. Ուլյանով-Լենինը, Ա. Վ. Լունաչարսկին, Գ. Վ. Պլեխանովը, Լ. Դ. Տրոցկին, Յու. Օ. Մարտովը և այլք¹⁵: Անձի իրավական կարգավիճակի վերաբերյալ սոցիալիստական ուսմունքը հեղափոխական-պահպանողական գաղափարախոսություն է: Այդ ժամանակաշրջանի սոցիալիստական գաղափարախոսության օբյեկտիվ խնդիրը բուրժուադեմոկրատական արժեքների, ինստիտուտների ժխտման եղանակով արմատական բարեփոխումների իրականացում էր՝ հիմնված բանվոր դասակարգի վրա: Անձի իրավական դրության շրջանակում մեղմորեն ժխտվում էին անհատականության դրսևորումները՝ սահմանափակելով մարդու և քաղաքացու անհատական իրավունքները և նախապատվություն տալով կոլեկտիվ իրավունքներին: Այնուամենայնիվ, նշված տեսությունները շեշտա-

¹⁴ Багдасаров В. Ю. Права человека в российской правовой мысли второй половины XIX – начало XX века. Автореф. дисс. канд. юр. наук. Москва, 1995, стр. 18.

¹⁵ Ст'ю Учение К. Маркса, Ф. Энгелса, В. И. Ленина о социалистическом государстве и праве. История развития и современность. Москва, стр. 127-170.

դրում էին անձի իրավական կարգավիճակի բարոյագաղափարախոսական տեսակետի, հասարակական հարաբերությունների համակեցության, պետական մակարդակով մարդու իրավական կարգավիճակի ճշգրիտ ամրագրման և դրա իրացման գործընթացի անհրաժեշտությունը:

ОСОБЕННОСТИ КОНЦЕПЦИИ “ПРАВОВОЕ ПОЛОЖЕНИЕ ЛИЧНОСТИ” В ТЕОРИИ РУССКОГО ПРАВА

ЛИЛИТ КАЗАНЧЯН

Автор данной научной статьи, на основе изучения материалов из истории политико-правовой мысли раскрывает особенности правового положения личности в русской теории права. В частности, рассматриваются различные юридические учения, а также мнения многих известных правоведов о содержании правового положения личности, о взаимосвязи государства с личностью.

Ключевые слова – правовое положение личности, права, свободы, государство, справедливость, равенство, юридический позитивизм.

THE PECULIARITIES OF "THE LEGAL STATUS OF AN INDIVIDUAL" IN THE RUSSIAN LAW

LILIT KHAZANCHYAN

Lilit Kazanchian based upon the study of materials on the history of the political and legal thought makes known the peculiarities of the legal status of an individual in the Russian law theory. In particular, the article discusses the various legal doctrines and opinions of many well-known legists on the material of the legal status of an individual and the relationship between the state and a person.

Key words – legal status of an individual, rights, freedoms, government, justice, equality, legal positivism.